

Kantovih tristo let

Tri stoletja so že, odkar se je rodil Immanuel Kant (1724–1804), eden največjih filozofov vseh časov. V filozofiji je izvedel nekaj podobnega kot Kopernik v astronomiji: kopernikanski obrat v načinu našega razmišljanja ...

MIHA NAGLIČ

Kopernikanski obrat

Kantovo glavno delo je Kritika čistega uma, knjiga, ki je prvič izšla leta 1781. V njej je Kant izvršil svoj kopernikanski obrat v filozofiji. Ugotovil je namreč, da lahko bolje razložijo naše spoznavanje, če privzame (ponostavljeno rečeno), da se predmeti ravno po naši zavesti, in ne obratno. Naredil je torej nekaj takega kot pred njim Kopernik v astronomiji, ko je ugotovil, da je mogoče dogajanje v vesolju bolje razložiti, če predpostavljamo, da se Zemlja vrti okrog Sonca – in ne obratno, kot so menili pred njim. Preberimo odlomek. »Dolej se je privzemalo, da se mora vse naše spoznanje ravnati po predmetih; vendar so se ob tej predpostavki izjalovili vsi poskusi, da bi o njih izvedeli kaj a priori skozi pojme, ki bi razširili naše spoznanje. Zato poskusimo enkrat, ali ne bi v nalogah metafizike napredovali bolje, če privzamemo, da se morajo predmeti ravnati po našem spoznanju, kar se sedaj že bolje sklada z iskano možnostjo spoznanja predmetov a priori, ki naj bi nekaj ugotovilo v zvezi z njimi, še preden so nam dani. S tem je ravno tako kot s prvimi mislimi

Kopernika: potem ko mu razlaga nebesnih gibanj nikakor ni hotela steči, če je privzel, da se celotna zvezdna truma vrti okoli opazovalca, jenamreč poskusil, ali bi bilo nemara kaj bolje, če bi privzel, da se vrti opazovalec, zvezde pa bipustil stati pri miru. V metafiziki lahko, kar zadeva zor predmetov, poskusimo na podoben način. Če se mora zor ravnati po kakšnosti predmetov, potem ne vidim, kako bi lahko kaj vedeli o njih a priori; če pa se predmet (kot objekt čutov) ravna po kakšnosti naše zmožnosti zrenja, si lahko to možnost zelo dobro predstavljam. Ker pa ne morem ostati pri teh zori, če naj postanejo spoznanja, temveč jih moram kot predstave nanesti na nekaj kot predmet in ga določiti z njimi, lahko bodisi privzamem, da se tudi pojmi, skozi katere izpeljem to določitev, ravno po predmetu, in tedaj se spet znajdem v isti zagati glede načina, kako bi lahko kaj vedel o njem a priori; bodisi privzamem, da se predmeti ali, kar je isto, izkustvo, v katerem jih je (kot dane predmete) edino mogoče spoznati, ravno po teh pojmihih. /.../ Kar zadeva predmete, kolikor so mišljeni zgolj skozi um, in sicer nujno, vendar sploh ne morejo biti dani v izkustvu

(vsaj ne tako, kakor jih misli um), bodo poskusi, da bi jih mislili (kajti misliti se morajo vendarle dati), pozneje dali čudovit preizkusni kamen tega, kar privzemamo kot spremenjeno metodo v načinu mišljenja, da namreč o rečeh spoznamo a priori samo to, kar sami položimo vanje.« (Kritika čistega uma, prevedel Zdravko Kobe, Ljubljana, 2019, str. 27–28) Navedene besede pričajo, da je prava filozofija zahtevna, in ne zgolj »filozofiranje«.

Kategorični imperativ

Kant se je rodil 22. aprila 1724 v Königsbergu, v starem pruskem mestu, ki je zdaj v Rusiji in se imenuje Kaliningrad. Svojega rojstnega kraja ni v vseh 80 letih svojega duhovno izredno dejavnega življenja nikdar zapustil. Zato pa je opravi tem večji premik v mišljenju. V filozofiji je, kot rečeno, naredil to, kar je Kopernik v astronomiji. Predpostavil je, da stvari, kakršne so same po sebi (an sich), sploh ne moremo spoznati; spoznavamo jih takšne, kakršne so za nas, kakor se pojavljajo v apriornih danih pojmovnih ter prostorskih in časovnih strukturah naše zavesti. Na novo je utemeljil tudi etiko. Njegov kategorični imperativ se glasi: »Deluj

tako, da bo tvoja osebna maksima lahko obveljala kot obči zakon!« Dobesedno tako je ravnal zahodni človek v zadnjih dveh stoletjih. Zahodni tip civilizacije se z globalizacijo vsemu svetu vsiljuje kot obči zakon. Vendar je očitno, da smo tu nalteli na odpor. Na tej točki se izkaže, da je še bolj človeško in univerzalno tisto prastaro moralno pravilo, ki mu pravijo tudi zlato: »Ne stori drugemu tega, česar ne želiš, da bi drugi storil tebi.« To pravilo je najmanjši skupni imenovalec svetovnega etosa. Si cer pa Kantov obrat v mišljenju še vedno velja. Duhovno smo še zmeraj na poti, ki jo je kakih deset let pred francosko revolucijo zastavil ta modri mož v sivem mestu ob Baltiku. Tudi v tem pogledu se potrjuje resnica njegovih spoznanj: da mora biti pred prevratom v dejansko stori obrat v mišljenju.

Tristo let pozneje

Kaj nam Kant pomeni danes? Njegov kopernikanski obrat v filozofiji velja slej ko prej, v 20. stoletju so ga na novo utemeljili fenomenologi (Husserl, Heidegger). Njegov kategorični imperativ velja še bolj, morda celo preveč. Vsi, tudi izraziti negativci, si prizadevajo, da bi se njihov (p)osebni interes uveljavil kot obči ...

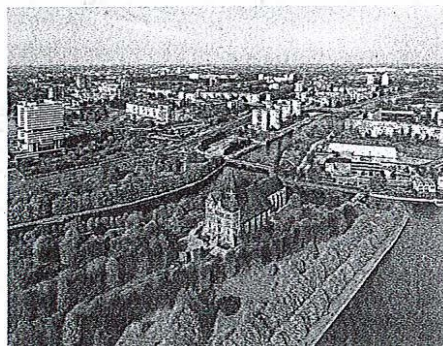

Kantov portret in podpis na srebrniku, ki so ga izdali v ZR Nemčiji leta 1974, ob 250. obletnici njegovega rojstva

/Foto: Wikipedia

Kantova hiša v Königsbergu na sliki iz leta 1842. Iz nje je šel vsak dan ob isti uri na sprehod in se natančno osemkrat sprehodil gor in dol po tej ulici. /Foto: Wikipedia

Pogled na današnji Kaliningrad, glavno mesto ruske enklave ob Baltiku med Poljsko in Litvo. V ospredju luteranska katedrala, ob kateri je tudi Kantov grob. /Foto: Wikipedia

Nove knjige (733)

Matere ne

MIHA NAGLIČ

»Ni dobro, da imaš bujno domišljijo. Morda je koristna na področju spolnih fantazij in nekaterih drugih, manj pomembnih področjih v življenju. Večinoma pa gre za lastnost, ki prinaša le tegobe. Kdo bi lahko ukrotil hudicevo domišljijo novopocene matere? Moj strah je bil zelo konkreten, njegove veje pa so bile zavite in brez jasnih meja. V glavnem so se sukale okoli različnih načinov, zaradi katerih bi Erik lahko umrl. Na primer: lahko bi padel v reko med sprehajanjem z otroškimi vozičkoma, ali koprečkavost; dovolj bi bilo že, da bi ga potisnil kdo, ki teče, pa bi se nespreno spotaknil. Bi bila pripravljena skočiti v vodo, da bi ga rešila? Mislila sem, da to ne

bi bilo mogoče, teža vozička bi mojega malčka nezadržno potopila. Še en strah: najbolj smešen in tisti, ob katerem najbolj zardevam, vendar se mi je takrat zdel povsem realen. Erika bom nehote oprala v pralnem stroju. Bilo je mogoče, zakaj pa ne: otrok bi spal na odeji, na tleh, v kotu dnevne sobe in jaz bi samodejno, iz oblaka, na katerega me je obsodilo pomanjkanje spanca, začela s tal pobirati odeje in umazana oblačila, brisače s sledovi bruhanja in v tej zmedbi bi pobrala tudi odejo, na kateri je spal Erik, z otrokom na njej – tako lahek je bil – in jo stlačila v boben pralnega stroja, ne da bi slišala njegovo jokanje. Šele ko bi pritisnila na gumb za kratek program, bi se zavedala svoje usodne napake. Potem bi se začelo vrtenje, zlobni boben

bi se v nekaj trenutkih napo nil z vodo. Pralnega stroja ni mogoče odpreti, dokler je poln vode. Kot v grozljivki bi morala za steklom gledati umiranje in smrt svojega dečka. Več mesecev mi je ob vsakem pritisku na gumb pralnega stroja po hrbtenici stekel mrzlični občutek panike. Mojo vznemirjenost

Katixa Agirre, *Matere ne*, prevedla Barbara Pregelj, Založba Malinc, Medvode, 2023, 228 strani

lahko razume le tisti, kdor ve, kolikokrat je treba vklopiti pralni stroj, ko je v hiši novorojenček. Bil jih je še več: odprta okna, igrače, ki so ravnopravne velike, da se zataknejo v griu, zamaški, steklenice z belilom, kabel likalnika, vrelo olje, ki tako rado skače iz ponve, in številne druge

nevarnosti, ki so vedno prisotne ...« (str. 187–188)

V romanu baskovske pisateljice Katixe Agirre (1981) se prepletata zgodbi dveh žensk: V zgodbo prvoosebne pripovedovalke, uspešne pisateljice, ki pričakuje svojega prvega otroka in se obenem trudi napisati svojo drugo knjigo, je vтка-

na zgodba njene nekdanje znanke, ki se najde v središču zanimanja javnosti, potem ko je utopila svoja otroka, desetmesečna dojenčka. Sicer pa gre za sodobno in berljivo upodobitev problema detomora, sindroma antične Medeje, predhodnice vseh detomorik ...

